

PÄRNU VÄLISKAUBANDUS XIX SAJANDI 20.- 30. AASTAIL

E. Luka-Rommelgas

XIX sajandi 20. - 30. aastail ei leidnud Lääne-Euroopas aset murrangulisi nihkeid. Napoleoni sõdade lõpp, majanduselu stabiliseerumine ja paljudes maades alanud tööstuslik pööre avaldasid soodsat mõju kapitalismi arengule. Euroopa tõusujoones edenev tööstus vajab toorainet, mida veeti kolooniate ning USA kõrval sisse ka Ida-Euroopast, kus põhiliseks tooraine eksportijaks oli Venemaa. Väljavedu toimus peamiselt Läänemeresadamate kaudu, kus suhteliselt väike, kuid ometi oluline koht oli ka Pärnul. Käesoleva artikli eesmärgiks on anda ülevaade Pärnu väliskaubandusest XIX saj. 20.-30. aastail.

Autor ei ole endale ülesandeks seadnud vaadelda tööstustoodete sisse- ja väljavedu, samuti pole tähelepanu pööratud asjaolule, kuidas ja millises vormis toimus tasumine. Väliskaubandust on püütud valgustada kaubalisest küljest, rahalised suhted on tagaplaanile jäetud.

Töö kirjutamisel olid aluseks arhiivimaterjalid. Väliskaubanduse valgustamisel oli peamiseks allikaks Pärnu Magistraadi linnakaalude kaubaraamat tähtsamate eksportartiklite väljaveo kohta aastail 1823 - 1829 /1/. Kuna kehtis kaalusund, siis võib seda allikat üsnagi täpselt pidada. Portugali sõitnud laevade tollideklaratsioonide /2/ põhjal õnnestus kindlaks teha Pärnu kaubanduse ulatus nimetatud maaga XIX saj. kolmandal kümnendil.

Suhteliselt palju on kasutatud "J. Jacke & Co" arveraamatut "Pärnu firmade kaupade sisse- ja väljaveo asjus" /3/. Nimetatud allikal on aga mitmeid puudusi. Kõigepealt käsitleb see vaid 1820. aastaid ning ka siis pole sissekandeid tehtud kõigil aastatel. Kui impordi kohta võib andmeid pidada ammendavaks, siis eksportkaupade kohta mitte.

Väliskaubandusstatistika tegemisel olid abiks H.D. Schmidt'i kaubamaja laoraamatud /4/. Viimaste tõlgendamisvõimalusi piiras asjaolu, et saagi ei ole neis märgitud ei saabunud kaupade päritolu ega väljasaadetavate kaupade sihtkohta.

Linnakaubandusega seotud probleemide kohta andis täiendavat informatsiooni Inglise ja šoti kaupmeeste osaliselt säilinud kirjavahetus J. Jacke & Co kaubamajaga /5/.

Faktilise materjali vallast (aastate 1835 - 1837 kohta) andsid täiendust kaubandusülevaated ja börsiteated nädalalehest "Das Inland" /6/.

Pärnu kaubandust XIX saj. 20. - 30. aastail pole otseselt siiani uuritud, küll on seda teemat mõõdamises käsitletud mitmel korral. Omaaegsetel uurimustel põhinevates varasemates üldkäsitlustes on sajandi I poole kaubandust vaadeldud suhteliselt vähe /7/ või on antud ülevaade põllumajanduslikust, mitte kaubanduslikust vaatevinklist lähtudes.

Eesti nõukogude perioodi historiograafia ei ole Pärnu kaubanduse kohta 1820. - 30. aastail palju uut lisanud. Prof. J. Konks on käsitlenud XIX saj. I veerandi kaubandust /8/, kuid ainult Tallinna seisukohalt.

Viimase aja üheks kaalukamaks tööks Läänemere-äärsete sadamate kaubandusest on majandusteadlase F. Sauksi pikem artikkel /9/, mis põhineb aastaraamatu "Riiklik väliskaubandus..." /10/ faktilisel andmestikul. Kuna F. Sauks on kaubandust vaadelnud vaid rahalisest küljest, jõuab ta järeldusele, et "...Eesti sadamad ei omanud Venemaa väliskaubanduses nimetamisväärsust tähendust ..." /11/. Selline seisukoht ei tundu täiel määral vastavat tegelikule olukorrale. Kõigepealt tingis Eesti sadamate tähtsuse ajalooliselt väljakujunenud kaubasidemed välismaailmaga, teiseks, spetsiifiline sisse- ja väljaveetavate kaupade nomenklatuur. Ekspordis näiteks oli Eesti sadamatel, sealhulgas ka Pärnul, oluline tähtsus mitte ainult kohalike põllumajandussaaduste realiseerimisel väliseturul; nende tagamaad olid märksa avaramad, hõlmates Eesti ja Liivimaa ning Pihkva kubermangude kõrval ka mõningaid teisi paikkondi Loode-Venemaal. Kogu Venemaa seisukohalt oli iga üksiku Eesti sadama tegevus muidugi tähtsusetu, kuid Eesti ajaloo seisukohalt on tegemist ikkagi oluliste sadamalinnadega.

Vaadeldaval perioodil oli olulisemaks reformiks 1824. a. kaubandusmäärus. Selle kohaselt said II gildi kaupmehed loa tegelda väliskaubandusega (teatud finantspiirangutega). Tõusid gildide liikmeksastumisel vajaliku kapitali miinimummäärad, I ja II gildi maksumäärad ühtlustati. Määruse alusel lähenesid I ja II gild oma õigustelt ja kohustustelt (neid eristas vaid põhikapitali suurus ja kauplemispatendi hind), samas kasvas vahe III gildiga /12/.

Pärnus oli väliskauplemisõigus viiel firmal. Neist vanimad on "J. Jacke & Co" ja "H.D. Schmidt", asutatud vastavalt 1737. ja 1741. a. Suuremate kaubamajade hulka kuulusid veel "H.A. Behrens & Co" ning "H. Harder & Co". Viiendaks mõjukaks firmaks kujunes "A.C. Conze & Co", kes 1818. a. alustas oma tegevust Pärnus nn. külalise staatuses I gildi juures, aastast 1824 aga juba I gildi liikmena /13/.

Hoolimata sellest, et Pärnu suhtes erisoodustusi ei rakendatud (linna sadam oli oma oludelt ka üks halvemaid Läänemere ääres /14/, tõusis ta XIX saj. I poolel oma väljaveolt Eesti alal esikohale, jäädes 1870. aastani suurimaks eksportsadamaks ning ületades kogu-käibelt isegi Tallinna /15/.

Ekspordi laienemist piiras Riia lähedus. Riia dikteeris praktiliselt kõikide väljaveetavate kaupade hinnad, nii et hindade aastane dünaamika Riia börsil tähendas selle kajastumist ka Pärnus /16/.

Pärnu ekspordi aluseks oli **linakaubandus**. Selle kiudtaime kasvatus ja väljaveo traditsioonid on Eestis üsna vanad /17/. XVIII-XIX saj. vahetusel kasvatati lina enamikus Eesti mõisates (v.a. saartel ja mandri rannikualadel, kus mullastikuolud ei olnud selleks soodsad). Lina eeldab sügavaid, nõrgalt happelisi liivsavi- ja savimuldi; lubjarikastel maadel jääb kiud hapraks /18/. Liivimaal kujunesid linakasvatuse põhilisteks aladeks Viljandimaa koos Kagu-Pärnumaa ja Valmiera kreisiga, õige kaugele lõunasse ulatuv Aluksne (Marienburgi) piirkond, läänepoolne Võrumaa ning mõned Peipsi-äärsed kihelkonnad (sealhulgas Rāpina). Eestimaa kubermangus polnud olud muldade lubjarikkuse tõttu nii soodsad - siin arenes kaubaline linakasvatus peamiselt vaid Vigala ümbruses Läänemaal /19/. Meie lina ei kuulunud maailmaturul küll kõige paremate hulka (nagu Belgiast pärinev linakiud), kuid veel XIX sajandil valitses välisturul selle järele elav nõudmine.

Väliskonjunktuur sõltus mitmetest teguritest. Üheks oli linatööstuse tasuvus. Otsustades Inglise ja Soti kaupmeeste kirjade järgi, valitses tekstiilitööstuses 1830. aastatel depressioon, eriti allasurutud oli puuvilla- ja linatööstus /20/. Linakiu hinnad langesid 1820. aastail, 30. aastate algul tõusid pisut (kõige kõrgemad hinnad olid 1833. a.), seejärel jäi väikeste langustega domineerima tõusutendents, kuid 1833. a. taast kümnendi teisel poolel enam ei saavutatud /21/. Kohapeal tõstis linakiu hindu järkjärguline Vene rubla nominaalväärtuse langus. Võrreldes teiste põllumajandussaaduste (vilja, piirituse) hindadega oli kõikumine siiski suhteliselt väike /22/.

Linal kui toorainel puudus vaadeldaval perioodil Eestis tarbija suurtööstuse näol /23/, mistõttu seda kasvatati peamiselt ekspordiks. Kvaliteedi järgi jagunes linakiud tinglikult kuude rühma: *Dreyband (D)*, *Hofs-Dreyband (HD)*, *Risten (R)*, *Geschnitten (G)*; mujal kasutati ka nimetust *Badstuben*) ja *Marienburger (M)*; teiste nimetustena olid kasutusel ka *Pique* ja *Kron*). Omaette kategooria moodustas nn. praaklina, mis ei tähendanud täiesti kasutamiskõlbmatut kiudu (nimetati ka *Ausschuss* või *Ordinair-Dreyband* ning tähistati *D-O*) /24/.

Linahindade tõus 1830. aastail /25/ kajastus muuhulgas ka selles, et välisfirmad hakkasid rohkem ostma madalama sordi lina /26/.

Olgu siinkohas seda tendentsi vaadeldud H.D. Schmidt kaubamaja väljaveo põhjal (tabel 1). Sellest nähtub, et kahe parema sordi (*M*, *G*) järele on nõudmine kogu vaadeldava perioodi jooksul olnud suhteliselt väike, kusjuures *G* on olnud *M*-linast nõutavam (ilmselt on vahe kvaliteedis olnud väiksem kui hinnavahe). Aastail 1822 - 1824 on nõutud paremaid sorte rohkem kui varem

või hiljem; seevastu alates 1826. aastast kahaneb nende osa tähtsusetuks. Keskmise kvaliteediga lina (sort R ja HD) on kõige rohkem eksporditud 1820. aastate algul. 1825. aastast peale nende osatähtsus langeb. Aasta-aastalt on muutunud nõutavamaks D-sordi lina: vaadeldava perioodi jooksul on selle tähtsus kahekordistunud; väljaveetava praaklina kogus on aga kasvanud kolme-neljakordseks.

Praaklina suur osa mõnedel aastatel on osaliselt seletatav kohalike ilmastikuoludega, kuid peapõhjuseks tuleks lugeda väliskonjunktuuri, kuna eksport sõltus eelkõige nõudmisest. Kui Euroopa linaturud olid tootjate riikide kiuga küllastatud, sundis see Riiale peale odavamad linahinnad. Et suuta sellistes tingimustes konkureerida, tuli Pärnus osa linast praakeerida madalamatesse sortidesse või arvata hoopis praagi hulka /27/. Vaadeldaval ajavahemikul oli kaks kriitilist aastat: 1825 ja 1837. 1825. a. Euroopas alanud erakordselt ränga majanduskriisi tõttu tooraine hinnad langesid. 1837. aastal oli Euroopa linakasvatuspriirkondades (Prantsusmaal, Belgias, Hollandis ja Iirimaa) olnud eriti suur saak, mis samuti avaldas mõju linahindadele Baltimail /28/.

Kõige suurem väljavedu on aset leidnud kriisiaastatel 1825 ja 1837. See seletub mitmete põhjustega. Lina eksporditi navigatsioonihooaja esimestel kuudel varem esitatud tellimuste põhjal, mida ilmselt ei olnud võimalik hiljem tühistada. Kui 1825. ja 1837. a. suures linaekspordis võib näha kriisile eelneva ületootmise ilmingut, siis väljaveo märgatav langus kahel järgmisel aastal (kahjuks ei ole midagi teada 1838. a. kohta) seostub juba otseselt ränga depressiooniga tekstiilitööstuses.

Vaadeldaval ajavahemikul veeti suurem osa Pärnust eksporditavast linast Portugali. 1820. aastate keskpaiku oli Portugali osa kogunisti 93 - 99 %. Ebasoodsaim on olnud 1823. a., mil väljavedu oli üle kolme korda väiksem kui 1825. a. Ilmselt on siin olnud tegemist kõrgete linahindadega (need võisid omakorda olla põhjustatud kohalikust kehvapoclastest linasaagist /31/.

Linakiudu veeti kolme Portugali sadamasse: Oportosse (Portosse), Lissaboni ja Figueirasse; nende seast olulisim oli Oporto kui tähtsaim tekstiilitööstuskeskus /32/.

Teiseks suureks lina importivaks maaks oli Inglismaa /33/. Lõviosa sinna veetud kiust läks Hulli sadamasse, teistest figureerivad 1820. aastate esimesel poolel veel Liverpool, Dundee, Aberdeen, sama kümnendi teisel poolel London ja Kirkcaldy, 1839. a. Montrose. Suured kõikumised kogustes annavad tunnistust suhete ebakindlusest; paistab, et püsivamad sidemed loodi alles 1830. aastate teisel poolel, otsustades 1837. ja 1839. a. suurte ekspordikoguste põhjal. Briti kaupmeeste-manufaktuuristide ja J. Jacke & Co kaubamaja osaliselt säilinud kirjavahetuse põhjal tundub, et ühed olu-

lisemad importijad on olnud Leedsi linavabrikandid. J. Jacke ja Co korrespondentide seas oli ka Leedsi üks suuremaid linatöötlemisfirmasid "Marshall & Co"/34/.

Linaeksport teistesse maadesse (Hollandisse, Saksamaale, Taani ja Norrasse) kandis juhuslikku iseloomu, ulatmata üldjuhul kokku 1 %-ni. Portugal jäi vaadeldaval perioodil tooniandvaks importijaks riigiks, nagu ta oli seda olnud sajandi alguse te peale (kui välja arvata sidemete katkemine ajal, mil Venemaa oli ühinenud kontinentaalblokaadiga). Siiski võib juba 1836. ja 1839. a. näitajate põhjal märgata Inglismaa osatähtsuse tõusu. See ei pruugi veel viidata Portugali osatähtsuse järsule langusele kümnendi teisel poolel. Siin võib tegemist olla 1837. a. majanduskriisi hilisemate mõjudega; Inglismaal algas kriis varem ning moodus kiiremini - oli ju tol ajal maailma esirindlikema tehnikaga varustatud Briti tekstiilitööstus teiste maadega võrreldes tunduvalt konkurentsivõimelisem (seda näitab juba vabakaubanduse doktriini ellurakendamine /35/. On aga tõsiasi, et 1840. - 50. aastail Portugali osa väheneb järsult, sest näiteks 1862. a. Pärnust välja veetud 24,287 1/2 S~~6~~ linast eksporditi Inglismaale juba 86,8 % ning sama aasta ekspordkäibest langes tema arvele 55,4 % (võrdluseks võib öelda, et 1862. a. oli Portugali osa Pärnu ekspordikäibest vaid 8,1 %, mis jättis ta Inglismaa, Hollandi ja Preisimaa järel neljandale kohale) /36/.

Paralleelele võib ilmselt tõmmata ka odavamate lina sortide osatähtsuse suurenemisega 1830. aastate teisel poolel. Otsustades Inglise ja Soti manufakturistide kirjade järgi, on nad eelistanud madalamaid sorte /37/.

Eesti alalt saadava ekspordilina päritolu suhtes ei saa ühtki piirkonda teistest kindlalt esile tõsta, kuna 1823. a. näitajad ei pruugi kokku langeda kogu vaadeldava perioodi omadega. Tundub, et teistest piirkondadest rohkem on andnud Viljandi- ja Valgamaa (Pärnu 58,6 % on vaheltkaubanduse näitaja: suurfirmad ostsid lõviosa linast just Pärnu kaupmeeste vahendusel) /39/.

Tabel 3 peegeldab ühtlasi ka siseturusidemeid. Küllalt suur osa kokkuostetud linakiust komplekteerus väljastpoolt Eesti ala - Lätist (Limbaži ja Valmiera piirkonnast) ja Venemaalt (Pihkva kubermangust). Otsustades H.D. Schmidti ekspordivalmis lina laoraamatu järgi, tulid Venemaalt peamiselt D- ja HD- sortide valged alasordid /40/. Ilmselt on nii Pihkva kubermangus kui ka Limbaži ja Valmiera ümbruses teatud linatootjad olnud rohkem seotud Pärnuga kui oma linaekspordikeskuste Peterburi ja Riiga /41/.

Pärnu kaalukeldri andmeil ostsid J. Jacke & Co ja H.D. Schmidt 1823. a. kokku 1198 S~~6~~ 14 L~~6~~ linakiudu. Et kaalukeldrist käis sel aastal üldse läbi 18893 S~~6~~ 17 1/4 L~~6~~ lina /42/, siis teeb see kahe kaubamaja osakaaluks kokku 63,8 % (esimesel 42,7 % ja teisel 21,1 %). Ehkki teatud hulk lina langeb vaheltkaubandusega tegelevate Pärnu väikekaupmeeste arvele, on alust pidada

teiste väliskaubandusega tegelevate kaubamajade ("A.C. Conze & Co", "H.A. Behrens & Co") osa küllaltki arvestatavaks.

Teistest kaupadest (vt. tabel 4) on olulisel kohal olnud linatakud (vähesel määral ka kanepitakud), mida veeti peamiselt Inglismaale. Inglismaa osatähtsus on teadaolevail 1820. aastail olnud enamjaolt 90% piires (1824. a., mil sinna eksporditi 1357 S~~te~~ takku, isegi 98,1 %), kuid mitte alati: 1825. a. kriisi ajal on see olnud 35,2 % (447 3/4 S~~te~~) /43/. Üldiselt on headel aastatel Inglismaale eksporditud üle 1000 S~~te~~ takku. 1836. a. suur ekspordikogus - 3830 S~~te~~ - võib viidata takuekspordi mõningale kasvule, kuid autoril puuduvad selle kohta lähemad andmed.

Üsna tähtsal kohal Pärnu eksportkaubanduses on olnud linaseeme. Juba XVIII sajandi keskpaiku oli pärnu (ehk liivi) linaseeme Kesk-Euroopa linakasvatajate seas üks nõutavamaid (Riia kaubamärk näib olevat Pärnu omast varem tunnustuse omandanud). XIX saj. esimesel poolel võitis liivi linaseeme kindla koha ka Inglise ja Iiri turul. Üks põhjusi, miks Lääne-Euroopa linakasvatajad olid sunnitud põhjapoolsemate maade seemet kasutama hakama, oli see, et kestval kasvatamisel hakkas kohalik linatüüp manduma /44/.

1820. a. võib täheldada väljaveo kasvutendentsi, ja seda kõigi kolme importija - Preisimaa, Hollandi ja Inglismaa - juures. Võimalik, et Hollandi seemneimporti kasv on kinnituseks J. Metsa väitele, nagu oleks kuulnud Hollandi zeelandi linaseeme aretatud Venemaa Balti kubermangudest pärinevast külviseemnest /45/.

Kanep. Ekspordiks läinud kanepist pärines õige suur osa Eesti kõrval ka Läti alalt - Limbaži ja Valmiera ümbrusest (1823. a. näiteks 44,3 %) /47/. Kanep läks valdavalt Hollandisse, vähesel määral ka Portugali (teadaolevail 20. aastail kokku 124 3/4 S~~te~~), harva ka Norrasse või Hannoveri /48/. Tõenäoliselt on Portugali osatähtsus varasematel aastatel pisut suurem olnud (1821. aastal eksporditi sinna 310 S~~te~~ ja 1822. a. 45 3/4 S~~te~~ kanepit /49/. Teiste maade osa oli Hollandiga võrreldes siiski tähtsusetu. 1828. a. on kanepiekspordis olnud madalseis. Et nimetatud kaubaartikkel ka hilisemal ajal kindlalt Pärnu väljaveos figureerib, näitab fakt, et 1862. a. on seda eksporditud 208 3/4 S~~te~~ /50/.

Teatud aastatel oli Pärnu väliskaubanduses olulisel kohal ka viljaekspord. Selle laienemist takistasid mitmed asjaolud. XIX saj. I poolel Euroopas asetleidnud üldisele teraviljaturgude ahenemisele lisandus odavana Vene vilja konkurents, kuni sajandi keskpaiku tõrjus Vene vili Balti kubermangude vilja Lääne-Euroopa turgudelt välja /51/. Ka kohaliku ajakirjanduse veergudel võis kohata sõnumeid, et suurkaupmehed-komisjonärid vilja kokku ei ostvat, kuna välisturul polevat sellel erilist minekut /52/. Mõningail aastail võis viljaekspord olla ka keelatud.

On tõenäoline, et 1820. aastate esimesel poolel Pärnust vilja välja ei veetud, kuid sama kümnendi tei-

sel poolel on vilja väljavedu järjekindlalt kasvanud. Rekordaasta on olnud 1829. Kõige nõutavam oli rukis, samuti oder. Põhilisteks vilja importijateks olid Holland ja Inglismaa; üksikuil aastail ka Taani, Rootsi ning endised hansalinnad Breemen ja Hamburg. Väljavedu Hollandisse kasvas järjekindlalt - 462 vakalt 1825. a. 127 995 vakani 1829. a. /53/.

Roguskitel (mattidel) oli mõningane tähendus Pärnu kaubanduses 1830. aastail /54/.

Pärnu importkaubanduse maht oli ekspordi omast turduvalt väiksem. Importkaubandus oli otseses seoses siseturuga. Pärnu kaupmeestel oli vaadeldaval perioodil üsna suur klientuur, mis hõlmas kogu Lõuna-Eesti ala ning ulatus ka Põhja-Lätsisse ning Pihkvamaale. Kõige kaugem klient kogu Venemaa ulatuses elas Toržokis.

Tähtsaimaks sisseveoartikliks oli sool. Soolaimpordil Vene impeeriumi on Läänemeresadamatel olnud üldse suur tähtsus /55/. Soola võisid importida vaid Peterburi, Riia, Liibavi, Tallinna, Pärnu, Kuressaare, Haapsalu ja Narva sadamad. Välismaa sool tuli kohapeal ära müüa; rangelt oli keelatud selle toimetamine Vene sisealadele, kus kehtis riiklik soolamonopol /56/.

Teistest aastatest rohkem paistab olevat soola imporditud 1825. ja 1828. a. /58/. Madalseisud tunduvad olevat olnud 1822. ja 1829. a. /59/. 1830. aastate esimesest poolest puuduvad autoril täpsemad teated. "Das Inlandi" andmeil on 1835. a. veetud Pärnusse 180 023 ja järgmisel aastal 203 023 puuda soola /60/, mis on keskpärased näitajad.

Sisseveetavat soola nimetati kaevanduskohtade järgi. Kasutatud allikas on märgitud järgmisi: valge Liverpooli peensool, punane kivisool /61/, Setubali (St. Ubé), Lissaboni, Figueira, Terra Becchia (Terravecchia), Cadizi sool ja "meresool". Varasemal aastail on soola sisse veetud ka Lamathast /62/.

Enamik välismaa soola pärines Inglismaalt; suhe Inglise ja Portugali soola vahel oli 1824. a. 6 : 1 ja 1825. a. 5 : 1. Aastail 1828 - 30 on suhteliselt palju soola imporditud Itaaliast (Terra Becchia sool).

Sortidest veeti kõige rohkem sisse Liverpooli peensoola - selle osa on teadaolevail aastail kasvanud (1825. a. 73,5 %, 1830. a. 91,6 %) /63/. Suurelt osalt on see seletatav hindadega (sool oli üks nn. talupojakaupu) - Liverpooli peensool on olnud üks odavamaid, kivisool seevastu kõige kallim /64/.

Teiseks tähtsaks importartikliks olid heeringad. Teadaolevate andmete põhjal võib öelda, et 1820. aastail on neid sisse veetud peamiselt Norrast (1822. a. 87,0 %, 1830. a. 95,1 %, 1824., 1825., 1828. ja 1829. a. aga kõik). Mõningail aastail on teatud osa olnud ka Taani (1822. a. 467 1/2 tündrit) ja Hollandi (1828. ja 1829. a. 1, 1830. a. 205 1/4 tündrit) soolaheeringatel. Üldse ei ole mainitud Rootsi heeringaid.

Pärnusse on sisse veetud ka katusekive (peamiselt Hollandist) ja telliseid (võimalik, et samuti Hollan-

dist). Regulaarselt on imporditud viljapuuistikuid, taimi, mitmesuguseid seemneid. Vähesel määral on sisse veetud ka puuvilju (õunu, pirne, ploome), delikatesse (tsitrusvilju, värskaid austreid, hollandi juustu). Jookidest figureerivad mineraalvesi ja selters.

Kõigest eespool esitatust järeldub, et Pärnu väliskaubanduse teljeks oli kaks kaupa - linakiud ja sool. Maadest etendasid peamist osa Portugal ja Inglismaa - esimene ekspordis ja teine impordis. Ülejäänud riikide seas on suhteliselt kaalukam osa olnud Preisil ja Hollandil.

Mis puutub eri kaubamajade osasse Pärnu kaubanduses, siis autori käsutuses olnud allikaist nähtub, et kahe tuntuma - "J. Jacke & Co" ja "H.D. Schmidt" - kõrval oli ülejäänud kolme väliskaubandusega tegeleva firma osa kokku küllaltki suur, mida arvestamata jääks üldpilt ebatäielikuks. Eriti kehtib see "A.C. Conze & Co" kohta, kelle panus ekspordikaubandusse ületas "H. D. Schmidt" teadaolevail aastail enamasti õige märkimisväärses ulatuses. H.D. Schmidt kaubamaja tähtsus seevastu tundub Pärnu väliskaubanduses 1820. - 30. aastail seni arvatust väiksem olnud.

Kui võrrelda omavahel Pärnu ekspordi ja impordi, siis nähtub, et kaubanduse üldine bilanss oli positiivne ligikaudne suhe ekspordi ja impordi vahel 10 : 1. See viitab kapitali voolule läänest itta.

Kuigi Pärnu suhteline osatähtsus teiste Läänemeresadamatega võrreldes väliskaubakäive poolest langes (Tallinna väliskaubakäibe tõusu tõttu), ei ole alust kõnelda langusest, ehkki ka kaubanduslikku õitsengut pole märgata. Ebastabiilsus oli tingitud peamiselt majanduse üldise hüppelise arengu kõrval ka kaupade nomenklatuuri suhtelisest ühekülgsusest ja orientatsioonist väliskonjunkturile.

H. D. Schmidt'i kaubamaja linakokkuost sortide järgi aastail 1820 - 1836 (puntides) /29/ T a b e l 1

Aasta	Praaklina	Dreyband	Hofs-Dreyband	Risten	Geschnitten	Aidaksne	Kokku
1820	31 636	103 902	102 894	43 161	31 757	5 006	318 356
1821	12 794	70 198	74 262	32 510	13 251	2 468	205 474
1822	2 490	24 975	15 216	45 018	11 099	3 519	102 317
1823	1 372	16 049	30 290	16 167	9 068	2 620	75 566
1824	745	67 577	56 781	40 652	34 424	3 155	203 334
1825	15 708	22 321	7 270	5 304	1 372	198	52 173
1827	62 221	84 507	39 092	21 935	3 249	245	211 219
1829	31 136	63 378	34 992	13 632	5 990	-	149 128
1830	21 214	23 296	7 309	2 175	741	50	54 785
1831	16 371	22 673	6 205	1 353	359	20	46 981
1832	9 822	28 090	5 021	3 446	524	144	47 047
1833	3 234	8 408	5 185	1 160	248	32	18 267
1834	61 992	50 097	13 589	6 043	1 987	152	133 821
1835	48 715	58 635	25 206	4 744	100	-	137 400
1836	33 164	60 403	30 186	5 866	1 489	136	131 264

T a b e l 2
Pärnu linaeksport aastail 1823-1839 (laevanaelades) 730/

Aasta	Portugal	Inglismaa	Muud	Kokku
1823	6634 1/2	1791	65	8490 1/2
1824	16 854 1/2	906	416 3/4	18 177 1/4
1825	23 055	2072 1/4	29 1/3	25 156 1/2
1826	14 591	131 1/4	64	14 786 1/4
1827	11 107	10	12 3/4	11 429 3/4
1828	20 963	746	173	21 082
1829	9 590	2678	19 1/4	12 287 1/4
1836	11 823	7695	35	19 553
1837	15 730	4354	10 1/2	20 094 1/2
1839	8 585	8096 1/2	8	16 689 1/2

T a b e l 3
J. Jacke & Co ning H.D. Schmidt kaubamaja lina päritolu
1823. aastal (laevanaelades (S) ja leisikates (L) ning %des)/38/

Piirkond	S	L	%
Valga.....	601	13 1/4	5,0
Võru.....	343	12 3/4	2,9
Viljandi.....	683	7	5,7
Võnnu.....	29	14	0,2
Tartu.....	275	19	2,3
Pärnu.....	7020	9	58,6
Teised.....	242	11 1/2	2,0
Eesti alalt kokku.....	9197	6 1/2	76,7
Läti alalt kokku.....	1086	11	9,1
Vene alalt kokku.....	1705	16 1/2	14,2
Kokku	11989	34	100

T a b e l 4

Teiste kaupade osakaal Pärnu väljaveos aastail 1822 - 1839 / 46/

Aasta	Takud (Stk)	Linaseeme (vakkades)	Kanep (Stk)	Vili (vakkades)	Roguskid (tk.)	Saeलााद (tk.)
1822	?	?	?	?	2090	17 745
1823	417	5484	245	?	?	?
1824	1383 1/4	11 264	452 1/2	?	250	57 480
1825	1271 1/2	12 396	587 1/2	504	-	87 758
1826	629 1/4	14 045	153 3/4	9729 1/2	?	?
1827	1087 3/4	15 809	145 3/4	22 657	4290	56 650
1828	1943	15 773	68 1/2	87 072	26 462	66 425
1829	1116	23 782	123 1/2	146 948	14 714	15 809
1830	?	?	?	?	28 188	9583
1835	2481 1/2	?	146	?	?	?
1836	4115	21 775	239	?	10 512	?
1837	2134 3/4	?	?	?	?	?

1820. aastatel Pärnusse imporditud soola päritolu (puudades) /57/

Aasta	Inglismaa	Portugal	Itaalia	Hispaania	Teadmata päritoluga	Kokku
1822	?	?	?	?	138 816 1/4	138 816 1/4
1824	198 206 1/4	32 836 1/4	-	-	-	231 042 1/2
1825	269 000 1/2	51 797 1/2	-	6426 3/4	-	327 224 3/4
1828	217 208	50 276	19 129 1/2	-	15 764 3/4	302 378 1/4
1829	129 694 1/4	9533	10 355	-	862 3/4	150 445
1830	182 915 1/2	-	20 365 3/4	-	-	203 281 1/4

T a b e l 6

Teiste kaupade sissevedu Pärnusse 1820. aastail /65/

Aasta	Heeringad (tündrites)	Tellised (tk.)	Katusekiivid (tk.)
1822	3596 3/4	96 000	-
1824	4697 1/2	23 000	37 000
1825	4815 1/2	-	20 000
1826	?	(10 000)	(30 000)
1827	?	(2000)	(47 000)
1828	3718 1/4	22 000	10 000
1829	4298	-	-
1830	5059 1/4	-	24 070

KIRJANDUS

1. ENSV RAKA, f. 1000, nim. 2, s. 5466.
2. ENSV RAKA, f. 1000, nim. 1, s. 3605-3609.
3. ENSV RAKA, f. 3339, nim. 1, s. 1425.
4. ENSV RAKA, f. 3340, nim. 1, s. 590, 621.
5. ENSV RAKA, f. 3339, nim. 1, s. 4218, 4219, 4255, 4257.
6. Schmidt Chr.J. Ueber der Flachshandel in Livland // Das Inland. - 1837. - N 27, 7. July. - Sp. 460-465; Correspondenznachrichten und Miscellen: Handelsberichten // Das Inland. - 1836 - 1837.
7. Pärnumaa: Koguteos. - Tartu, 1930; Eesti majandus-ajalugu. - Tartu, 1937.
8. Konks J. Pärisorjusest kapitalismi läveni: Jooni Eestimaa minevikust // Uurimusi Läänemeremaade ajaloost I (TRÜ toimetised, vihik 316). - Tartu, 1973. - Lk. 182 - 220.
9. Sauks F. Eesti ala väliskaubandusest aastail 1824 - 1862: Majandustegevuse täiustamine kaubanduses // Majandusteaduslikke töid XXIX (TRÜ toimetised, vihik 506). - Tartu, 1980. - Lk. 127 - 135.
10. Государственная внешняя торговля в разных ее видах за ... год. - С.-Пб., 1803 - 1866.
11. Sauks F. Op. cit. - Lk. 128.
12. Полное собрание законов Российской империи, с 1649 года (= ПСЗ). - С.-Пб., 1830. - 7. XXXIX. № 30115. - С. 590 - 610.
13. ENSV RAKA, f. 1000, nim. 1, s. 3744, 3746, 3747, 3765; Pärnu gildikorraldust, gildikaupmeeskonna struktuuri ja dünaamikat on autor lähemalt vaadelnud oma diplomitöös. Vt. Rimmelgas E. Pärnu kaubandus XIX sajandi 20.-30. aastail. Diplomitöö. - Tartu, 1980. (Käsikiri TRÜ üldajaloo kateedris.)
14. Summarische General-Uebersicht des auswärtigen Handels aus dem Ostseehäfen // Das Inland. - 1836. - N 31, 29. July. - Sp. 519.
15. Sauks F. Op. cit. - Lk. 130.
16. ENSV RAKA, f. 3999, nim. 1, s. 4257; Correspondenznachrichten und Miscellen: Handelsberichten // Das Inland. - 1836. - N 1-52.
17. Eriti kuulus oli Vigala ümbruskonnas kasvatatav liina, mida juba XIV sajandil veeti ka välja. Vt. Vahtre S. Põllumajandus ja agraarsuhted Eestis XIII ja XIV sajandil. - Tartu, 1966. - Lk. 30. Siiski ei olnud linal kuni XVIII sajandi keskpaigani sellist väliskaubanduslikku tähtsust nagu hiljem. Esimese Eesti ala sadamana tõusis selle poolest XVII sajandi lõpul märkimisväärsele kohale Narva. Vt. Aström S.-E. From Cloth to Iron: The Anglo-Baltic Trade in the late Seventeen Century. - Helsingfors, 1963. - Part 1. Pärnu tõus algas XVIII sajandil ja kulmineerus aastail 1804 - 1806, mil tema arvele lan-

ges tervelt 1/7 kogu Vene impeeriumi linaväljaveost. Vt. Nõmm T. Pärnu kaubandus Prantsuse keisririigi sõdade ajal. Diplomitöö. - Tartu, 1977. - Lk. 24. (Käsikiri TRU üldajaloo kateedris.)

18. Ligi H. Talupogade koormised Eestis XIII sajandist XIX sajandi alguseni. - Tallinn, 1968. - Lk. 209.
19. Eesti majandusajalugu, lk. 398; Eesti NSV majandusajalugu. - Tallinn, 1979. - Lk. 74.
20. ENSV RAKA, f. 3339, nim. 1, s. 4255, l. 71p.; s. 4257.
Tegelikult valitses villatööstuses märksa sügavam kriis (õieti oli see alanud juba varem), mille üheks väljenduseks oli asjaolu, et enamus XIX saj. algul loodud uutest tekstiiliettevõtetest Leedsis töötlesid lina ja puuvilla. Vt. Wilson R.G. Gentleman Merchants: The Merchant Community in Leeds 1700 - 1830.-New York, 1971. - P. 115 - 133. Kindlasti mõjustasid linatööstust 1830.-33. a. üldine majandusdepressioon ning 1837. a. majanduskriis (juba 1836.a andis see tunda), mil näiteks pankrotistusid pea-aegu pooled Soti linatöötlemisettevõtted (ENSV RAKA, f. 3339, nim. 1, s. 4257, l. 28-29).
21. ENSV RAKA, f. 3339, nim. 1, s. 4218, 4255, 4257; Eesti majandusajalugu, lk. 397.
22. Eesti majandusajalugu. - Lk. 398.
23. Esimene tööstuslik suurettevõte - Narva linavabrik - asutati 1851. a. parun Stieglitzi poolt. Vt. Karma O. Tööstuslikult revolutsioonilt sotsialistlikule revolutsioonile Eestis: Tööstuse arenemine 1917. aastani. - Tallinn, 1963. - Lk. 77.
24. Vastavalt Riia kaubanduskorraldusele esitas praakerite instruksioon sortidele järgmised nõudmised:
  - M* - pikk, sitke, tugeva kiuga, aga samas pehme, linaluudeta; värvuselt valge või sinakas, punaka tooniga;
  - G* - sisuliselt sama, kuid hulgas võis olla üksikuid linaluid;
  - R* - värvus võis olla kahest eelnevast sordist tumedam ning kiud sisaldada pisut rohkem linaluid;
  - HD* - eelmisest lühema kiuga, värvuselt ebahütlane (aga mitte punaka tooniga), ilma roostehaiguse ja tõrvaplekkideta;
  - D* - kasvult lühike, värvuselt kirju ning rohke roosteplekke, ei tohi aga olla tõrva- ja roosteplekke;
  - O-D* - nõrga kiuga, takune, roosteplekkidega, tugevate linaluudega, värvuselt kirju, vajab ümbertöötlemist. (ENSV RAKA, f. 1000, nim. 1, s. 3525, l. 2p - 4; s. 3526, l. 4p - 6; vt. ka Schmidt Chr.J. Ueber der Flachshandel in Livland // Das Inland. - 1837. - N 27, 7. July. - Sp. 460 - 465.)

Tõenäoliselt klassifitseeriti sorte analoogi-

- listel alustel nendes Loode-Venemaa piirkondades, kus linakaupmehed olid seotud Liivi- ja Eestimaa ga. Üldiselt kehtis aga Venemaa linapraaakeritele Peterburi määrus (kanepipraaakeritele aga näiteks Riia kaubanduskorraldus), mille kohaselt jagati lina vaid kolme sorti. Vt. ПСЗ, собр. II, Т. III. - С.-Пб., 1830. - № 2193. - С. 725 - 726).
25. Ühel keskmisel aastal (antud juhul 1836.a.) olid linakiu kokkuostuhinnad Pärnus järgmised:
1 laevanael	M-lina	140 assignaatrubla,
1 laevanael	G-lina	130 assignaatrubla,
1 laevanael	R-lina	120 assignaatrubla,
1 laevanael	HD-lina	115 assignaatrubla,
1 laevanael	D-lina	110 assignaatrubla,
1 laevanael	DO-lina	85 assignaatrubla.
- Kevadel, navigatsioonaja alates tõusid kõikidel lina sortidel hinnad umbes 10 - 15 assignaatrubla laevanaelalt. (Handelsbericht // Das Inland. - 1836. - N 37, 9. Sept. - Sp. 623).
- Vahel võisid linahinnad Pärnus olla Riia omadest madalamad, et suuta konkureerida välisturul. (ENSV RAKA, f. 3339, nim. 1, l. 41-41p.)
26. Neljal aastal Pärnust eksporditud lina põhjal on sama tendentsi täheldanud 1837. a. Pärnu kaupmees Chr.J. Schmidt. Vt. Schmidt Chr.J. Ueber der Flachshandel. - Sp. 460 - 465.
27. Schmidt Chr.J. Ueber der Flachshandel. - Sp. 463.
28. ENSV RAKA, f. 3339, nim. 1, s. 4257, l. 28-29.
29. ENSV RAKA, f. 3340, nim. 1, s. 621. Praakeerimise, kaalumise ja laevatamise hõlbustamiseks pidi lina olema seotud puntidesse. Mõningatel andmetel oli pundi kaaluks Pärnus umbes üks laevanael. (ENSV RAKA, f. 1000, nim. 1, s. 3525, l. 23p.). Peterburis oli pundi kaaluks sordist olenevalt 3 - 5 laevanaela (ПСЗ, собр. II. - С.-Пб., 1830. - Т. III, № 2193. - С. 723 - 725).
30. ENSV RAKA, f. 1000, nim. 2, s. 5466; f. 3339, nim. 1, s. 1425, l. 45, 47; Handelsbericht // Das Inland. - 1836. - N 52, 23. Dez. - Sp. 871-872. Ühtluse mõttes on kogu eksporditav lina ja takk antud netokaalus (allikais figureerivad need ka brutokaalus), lähtudes sellest, et 40 laevanaela lina kohta tuleb keskmiselt 1 laevanael taarapakendit, s.o. roguskit. (1 laevanael (Ses) = 20 leisikat (Les))
31. Prof. S. Vahtre andmeil on 1822. a. (s.o. 1823. a. eksporditav saagiaasta) viljasaak olnud hea: Vahtre S. Ilmastikuoludest Eestis XVIII ja XIX sajandil (kuni 1870. a.) ja nende mõjust põllumajandusele ning talurahva olukorrale // Eesti NSV ajaloo küsimusi (TRÜ toimetised, vihik 258). - Tartu, 1970 - Lk. 91. Kuna aga hea linasaagi eelduseks on peetud sajast juulikuud, siis ilmselt on sel aastal ilm linakasvu jaoks olnud liiga kuiv.
32. Otsesed kontaktid Portugali manufaktuuridega Pärnu kaubamajadel ilmselt puudusid, sest valdav osa li-

- naekspordist Portugali toimus Hamburgi vahendaja-firmade kaudu (ENSV RAKA, f. 1000, nim. 1, s. 3606, l. 3-4p., 5p.-6; s. 3607, l. 76 jne.).
33. Autor kasutab siin ja edaspidi Briti saarte kohta mõistet *Inglismaa*, ehkki ka Sotimaa osa oli tegelikult suur.
  34. Wilson R.G. Op. cit. - P. 123.
Tõenäoliselt mängis Leedsis puhul rolli ka Hulli ja Leedsi ühendava raudteeliini valmimine 1831. a., mis võimaldas parema transpordi kui seniajani transiitsadamaks olnud Goole. Tekstiilitöösturite huvitatusest kõneleb kasvõi juba fakt, et nimetatud raudtee üks kolmest direktorist oli Leedsi lina-kuningas John Marshall (Samas. - Lk. 143).
  35. 1780. aastatel Pitti alustatud võitlus vabakaubanduse eest jõudis lõpule 1820.-30. aastail kaubandusminister Huskissoni reformidega: Clifford J. Aspects of Economic Development 1760 - 1960. - London, 1967. - P. 163 - 167. Esimesed aktid puudutasid tekstiilitööstust: 1822. a. villatööstus ja 1823 a. linatööstust (Bowden W., Carpowich M., Payson Usher A. An Economic History of Europe since 1750. - New York, 1970 (reprint from 1937). - P. 429).
  36. Jung Fr.v. Material zu einer allgemeinen Statistic Livland's und Oesel's. - Riga, 1863. - Erster Jahrgang. - S. 63.
  37. ENSV RAKA, f. 3339, nim. 1, s. 4218, 4219, 4255, 4257.
  38. ENSV RAKA, f. 1000, nim. 2, s. 431. Kasutatud allikas on juurde arvestatud ka linatakud, kuid nende kogus oli vaadeldaval aastal tühine ja iseseisvat tähtsust seega ei omanud.
  39. Pärnumaal kasvatati lina suhteliselt vähe ja põhiliselt vaid maa lõunaosas: Saarde, Halliste ning Karksi kihelkonnas (Pärnumaa. - Lk. 87).
  40. ENSV RAKA, f. 3340, nim. 1, s. 621.
  41. Mõistagi ei suutnud Pärnu oma tagamaade poolest võistelda Riiaga. Võrdluseks võib viimased nimetada: Liivi-, Kura-, Pihkva- ja Smolenskimaa, Vitebski, Kaluuga ja Orjoli ümbrus, Valgevenemaalt Desna, Polotski, Bešenkovitši ja Velitši piirkonnad. Vt.: Summarische General-Uebersicht des auswärtigen Handels. - Sp. 519).
  42. ENSV RAKA, f. 1000, nim. 2, s. 431.
  43. ENSV RAKA, f. 1000, nim. 1, s. 3605 - 3609; nim. 2, s. 5466.
  44. Eesti maa, rahvas, kultuur: Koguteos. - Tartu, 1926. - Lk. 351 - 360.
  45. Samas. - Lk. 359.
  46. ENSV RAKA, f. 1000, nim. 1, s. 3605 - 3609; nim. 2, s. 5466; f. 3999, nim. 1, s. 1425, l. 45-47; Handelsberichten // Das Inland. - 1836. - N 6, 5. Febr. - Sp. 96; 1836. - N 52, 23. Dez. - Sp. 871-872.
  47. ENSV RAKA, f. 1000, nim. 2, s. 430, 431.
  48. Samas. - S. 5466.

49. ENSV RAKA, f. 1000, nim. 1, s. 3605, 3606.
50. Jung Fr.v. Material zu einer allgemeinen Statistik - S. 63.
51. Eesti NSV ajalugu. - Tallinn, 1955. - 1. kd. - Lk. 598.
52. Handelsberichten // Das Inland. - 1836.-N 9, 26. Febr. - Sp. 152; 1836. - N 26, 24. Juni. - Sp. 447 u.a.
53. ENSV RAKA, f. 1000, nim. 2, s. 5466.
Väärrib märkimist, et varasemal ajal - XVII saj. lõpul, olid Madalmaad üheks peamiseks teravilja importijaks Pärnust: Piirimäe H. Pärnu kaubanduse suurus ja koostis XVII sajandi lõpul // Eesti NSV ajaloo küsimusi V (TRÜ toimetised, vihik 223). - Tartu, 1968. - Lk. 109.
54. Roguskeid kasutati kauba pakkematerjalina. Selline keskajast pärinev komme muutus kauplemise kasvades kalliks ja mõttetuks. Otsustades Inglise ja Soti kaupmeeste kirjade põhjal, ei soovinud nad, et nende poolt tellitud lina oleks mattidesse pakitud (ENSV RAKA, f. 3339, nim. 1, s. 4255, l. 45p.; s. 4257, l. 16p.). Kuid "J. Jacke & Co" vastusest Kirkaldy firmale "John Fergus" selgub, et vastavalt Pärnu kaupmeeste kokkuleppele pidid linamüügis teatava osa moodustama mattpakid. (Samas, s. 4255, l. 9p.). Igal juhul pakiti roguskisse valdav osa 1820. aastail Portugali eksporditud linast (ENSV RAKA, f. 1000, nim. 1, s. 3605-3609).
55. Ilmselt on see alguse saanud keskajast, mil näiteks sellised linnad nagu Tallinn etendasid tähtsat osa transiitkaubanduses Venemaaga. Vt. Soom A. Der Handel Revels im siebzehnten Jahrhundert // Marburger Ostforschungen. - Wiesbaden, 1696. - S.34
56. Книга Тарифов (1724 - 1822). - С.-Пб., 1830. - С. 208.
57. ENSV RAKA, f. 3339, nim. 1, s. 1425.
58. 1825. a. suur sissevedu seostub ilmselt osaliselt sel aastal Eesti-, Liivi- ja Kuramaa sadamates ning Narvas kehtinud madaldatud tollitariifiga: 10. kop. hõbedas puudalt tavalise 25 kop. asemel (ПСЗ. - Т. XXXIX. - С.-Пб., 1830. - № 30129).
59. Ka Tallinnas on 1829. a. olnud soolaimpordi madal seis: vaid 23 600 puuda (Tallinna ajalugu 1860. aastateni. - Tallinn, 1976. - Lk. 336), kuid see võib olla asjaolude juhuslik kokkulangemine.
60. Handelsberichten // Das Inland. - 1836. - N 6, 5. Febr. - Sp. 96; 1837. - N 22, 27. May. - Sp. 376.
61. Tavaliselt on allikas märgitud *Liverpooli kivisool*, võimalik, et kogu sisseveetav kivisool pärines Liverpoolist.
62. Nõmm T. Op. cit. - Lk. 23.
63. ENSV RAKA, f. 3339, nim. 1, s. 1425.
64. 1836. a. olid importsoola hinnad Riia börsil järgmised:

1	sälitis	Liverpooli kivisoola	-	116	hõberubla,
1	"	Trapani soola	-	91	" ,
1	"	Terra Becchia soola	-	85	" ,
1	"	Lissaboni soola	-	68	" ,
1	"	Liverpooli peensoola	-	66	" ,
1	"	Oléroni soola	-	60	" ,

Vt.: Handelsbericht // Das Inland. - 1836. - N 22, 27. May. - Sp. 376.

65. ENSV RAKA, f. 3339, nim 1, s. 1425.
1826. ja 1827. a. import on teada vaid ühe kaubamaja põhjal, mis ei peegelda muidugi kogu Pärnu sissevedu.

ВНЕШНЯЯ ТОРГОВЛЯ Г. ПЯРНУ В 1820 - 1830 ГГ.

Э. Лука-Реммельгас

Резюме

Работа основана на архивных материалах, хранящихся в ЦГИА ЭССР в г. Тарту. Используются таможенные декларации и торговые книги городской важни из фонда Перновского магистрата, а также торговые и складские книги торговых домов Я. Якке и Х.Д. Шмидта.

В 1820 - 1830-х гг. во внешней торговле г. Пярну экспорт превалировал над импортом. Важнейшим товаром вывоза был лен. В 1820-х гг. этот товар вывозился в основном в Португалию (78,0 - 98,7 %), в последующие десятилетия быстро стала расти роль Англии как импортера льна (в 1862 г. в Англию было вывезено 86,8 %, а в Португалию - 8,1 % льна). Из других товаров, вывозившихся из Пярну в 1820-30-х гг., пакля отправлялась в основном в Англию (более 90 %), пенька шла в Голландию (более 95 %), льняное семя вывозилось преимущественно в Пруссию (более 50 %) и в Голландию (15 - 40 %). Зерно, важный товар в вывозе из Прибалтики, уже не имело большого спроса на рынках Западной Европы. Однако в значительном количестве его вывозили из Пярну в 1825 - 1829 гг. (в основном в Голландию).

Важнейшими товарами импорта были соль и сельдь. Соль привозили преимущественно из Англии и Португалии (в соотношении 5 : 1 или 6 : 1). Основным сортом была ливерпульская мелкая соль (73,5 - 91,6 %). В конце 1820-х гг. соль привозили и из Италии, иногда из Испании. Сельдь импортировали в основном из Норвегии.

В связи с увеличением товарооборота Таллинского (Ревальского) порта удельный вес Пярну среди прибалтийских портов уменьшился. Однако абсолютные цифры не показывают упадка пярнуской внешней торговли. В связи с конъюнктурными колебаниями в европейской торговле для товарооборота Пярну были характерны резкие колебания по отдельным годам.

FOREIGN TRADE IN PÄRNU IN THE TWENTIES AND THIRTIES OF THE 19TH CENTURY

E. Luka-Rommelgas

S u m m a r y

The paper is based on the documents in the State Historical Central Archives. Customs declarations and account-books and correspondence of the stores "J. Jacke & Co" and "H.D. Schmidt" have been made use of.

In 1820-30s exports prevailed in foreign trade of Pärnu, the main article of commerce being flax. In the 1820s it was mostly exported to Portugal (78.0-98.7 per cent). During the following decades the role of England grew rapidly, so that in 1862 86.8 per cent of the flax exported from Pärnu went to England, 8.1 per cent to Portugal. Tow was exported chiefly to England in 1820s-1830s (more than 90 per cent), hemp was marketed chiefly in the Netherlands (over 95 per cent), flaxseed in Prussia (over 50 per cent) and the Netherlands (15-40 per cent). Corn, that had once been an important export article was not much in demand any more in West Europe, still it was comparatively more exported in 1825-1829 (mainly to the Netherlands).

The main articles of import were salt and herring. The first was mainly imported from England and Portugal (the relation being 5 : 1 in England's favour). The late 1820s salt was also brought from Italy, rarely from Spain. Herring came mainly from Norway.

Due to the growth of commercial circulation in Tallinn the role Pärnu became less prominent among the seaports of the Baltic. Yem, considering the amount of goods one cannot speak of a general decline in the foreign trade of Pärnu. Still there is noticeable instability in it due to the commercial conjuncture in Europe.